

nato pa spet odidejo na Olimp in prepuste narodu, da se sam osvobodi. Toda narod je mešanica pogumnih in slabičev, zato je poražen. Zgodovina se prepleta s fantastiko, vse pa veže skupna ideja.

Poleg tega je napisal Wyspiański še na Homerju temelječi drami *Achilleis* (1903) in *Powrót Odyssa* (Odisejeva vrnitev, 1907), mistično tragedijo *Skalka* (1907) in mnogo dramatskih fragmentov; ustvaril je tudi lepe lirske pesmi, med njimi pretresljivo pesem o svojem pogrebu:

Nihče nad grobom naj ne joče
razen moje žene,
vaših mačjih solz jaz nočem,
ne tožbe narejene.

Naj zvon nad krsto mi ne kraka,
vrešče ne litanije,
naj dež na moj pogreb zaplaka
in vihra naj zavije.

Medtem je Wyspiański postal profesor za uporabno umetnost na Umetnostni akademiji v Krakovu, a je moral zaradi bolezni na pljučih kmalu na deželo, kar pa ni preprečilo njegove smrti. Umrli je star šele osemintrideset let, a priznan kot največji ustvarjalec Mlade Poljske. Kot našega Cankarja so si tudi njega po smrti lastile razne politične skupine, od socialistov preko nacionalistov do katoliške reakcije.

Wyspiański je po Fredri in Słowackem tretji veliki poljski dramatik. Njegovo književno delo je tragično in satirično. Pesnik se je brezobzirno bojeval proti lažnemu domoljubju in varljivim prividom romantičnega mesijanizma, budil narodno zavest in terjal pogumnega dejanja, iz katerega edino bo mogla vstati osvobodjena Poljska. Ideologija Wyspiańskega je močnejša v negativni kritiki kot v pozitivnem programu, kar je posledica pesnikovega ocenjevanja družbenih sil njegovega časa. Meščanska družba, pomešana s fevdalnimi ostanki, je dajala mnogo snovi za satiro, za negacijo, pozitivni program Wyspiańskega pa se je oslanjal predvsem na kmeta, v njem je videl edino realno silo, zmožno ostvariti tisti heroizem, ki so ga oznanjala njegova dela. Pri tem je Wyspiański dosegel izredno harmonijo med idejo in izrazom, ki je prepričljiv in plastičen tudi v najbolj simboličnih vizijah.

Jože Lokar

DVE STOLETNICI

Letos je poteklo sto let, kar sta dokončala javno delo dva jezikovna reformatorja: pri Srbih Vuk St. Karadžić kot zmagovalec, pri nas pa Franc Metelko kot premaganec. Srbski reformator je 1857 v drugi izdaji nove zaveze sv. pisma praktično in teoretično podal zadnjo obliko novega srbskega knjižnega jezika, ki je zanj tekel boj 40 let in je bil tedaj že sprejet v slovstvu in znanosti. Slovenski reformator pa se je 1857 poslovil od učiteljske stolice za slovenščino, ki jo je zasedel 1817 v Ljubljani in si ob njej vzgojil svojo jezikovno šolo, poskusil postaviti knjižno slovenščino na osnovo tedanjega ljudskega govora, pa ni uspel in je knjižni jezik prav v desetletju po 1848 krenil na novo, Metelkovi nasprotno pot.

Komur je do pravilnega presojanja našega sodobnega jezika, se ob tej srbski zmagi in slovenskem porazu mora zamisliti in vprašati, zakaj je eden zmagal, drugi nê, kakšni so nasledki te zmage in poraza. Zmeraj glasneje tožimo nad jezikovno togostjo knjižne slovenščine, zdihujemo po pogovornem, živem vsakdanjem jeziku — kaj ni ta glavobol morda vendarle nasledek poraza pred sto leti? Ali ni bila smer, v katero so tedaj naravnali razvoj knjižne slovenščine, vendarle napačna? Če si hočemo prav odgovoriti na ta vprašanja, moramo predvsem vedeti, kaj je tedaj propadlo, kaj je Metelko pravzaprav hotel. Ta stran je raziskana zelo površno v naši zgodovini, ker jo obravnavamo večinoma v senci »abecedne vojske«, kakor da je šlo samo za abecedo in kakor da je bilo vse skupaj le samovoljna novotarija, ki ne zasluži nadrobnejšega proučevanja. V luči Prešernovih napadov in Čopove odklonitve se vsa stvar res vidi takšna, vendar bi morali po sto letih treznejše presojati.

Vuk St. Karadžić je ob Kopitarjevi spodbudi in pomoči postavil Srbom namesto cerkveno in rusko slovanskega pismenega jezika novo osnovo, ljudski govor, kakršen živi v ljudski pesmi in pripovedki. Napisal je slovnico takega jezika, priredil slovar in oskrbel zbirko ljudskih pesmi in pripovedk. Pred njim je to delo poskusil že Dositej Obradović, a manj izrazito, ker ga je ovirala šolska tradicija. Vuk ni bil obremenjen z njo, saj je bil skoraj nepismen, ko je po srbski vstaji pribežal na Dunaj in ga je srečal Kopitar. Zato je mogel seči po čistem ljudskem jeziku; zanj je prikojil rusko cirilico, da je vsakemu glasu ustrezal en sam enojen znak, in z njo zapisoval ljudski jezik po ušesu, ne po etimologiji.

Ta novost je kajpak naletela na oster odpor. Najprej v cerkvenih vrstah, saj so cerkvene oblasti tedaj edine gojile šolstvo, med Srbi v Avstriji in na Madžarskem v budnem odporu proti očitnim in skritim nameram potujčevanja. Zato sô se oklepali narodne in pravoslavne tradicije z obema rokama, se zatekali k ruski pravoslavni cerkvi za pomoč v tem boju. Zdaj pa nenaden prevrat, odpad od tega srbskega izročila in naj bi se oprijeli nove jezikovne osnove brez tradicije, ki poleg tega prihaja z Dunaja po vplivu katoličana Kopitarja — saj to je v kulturnem in političnem pogledu nemogoče, pomeni odpad od naroda in pravoslavja. Vnel se je silen boj, v katerem so novemu jeziku očitali prostaštvo, kmetavzarstvo, kozarstvo in zmes tujščine, češ da je tak jezik nezmožen za literarno in znanstveno rabo, kaj šele za vzvišene cerkvene namene.

Vuk se je bojeval in pojasnjeval, kazal na ljudske pesmi, ki so srbstvo osveščale v stoletjih sužnosti, in to ne kljub ljudskemu jeziku, marveč prav zaradi njega; hotel je pokazati, da je v tem jeziku mogoče prevesti celó sv. pismo, in se je dogovoril z Rusko biblično družbo, da ga mu natisnejo; toda poslali so rokopis srbskim cerkvenim oblastem v pregled in tam so prevod predelali po svoje in ga 1824 natisnili kot Stojkovičevega; 10 let kasneje je ta prevod ponatisnila tudi Britanska biblična družba. Vuk pa je 1824 kot odgovor natisnil v Leipzigu odlomke svojega prevoda, da pokaže svetu, kakšno je sv. pismo v pravem srbskem jeziku. Ni se dal ugnati in je v štiridesetih letih, ko so se še enkrat z vso silo vrgli nanj, slednjič zmagal. Tedaj je natisnil na Dunaju tako imenovani »Vukov evangelij«, to je prevod nove zaveze sv. pisma (1847), toda še zmeraj brez cerkvene odobritve. Leta 1857 pa je izdajo izpopolnil

in pomeni zmago na celi črti. Svoje prve nazore je tu v marsičem ublažil, kar je storil toliko laže, ker je prodrli že na vseh področjih in imel za seboj že književni dogovor 1850, ki so ga sklenili na Dunaju pri najveljavnejšem tedanjem slavistu Fr. Miklošiču glavni zastopniki Srbov in Hrvatov za skupni knjižni jezik. Obveljala je v vsem Vukova reforma z osnovo ljudskega jezika, določili so mu tedaj celo domovino v južni Hercegovini, kjer živi v najčistejši obliki.

Kaj je vodilo Vuka do uspeha? Prav gotovo v veliki meri bogastvo ljudskega slovstva, ki je zbudilo veliko zanimanja in občudovanja tudi v svetu. Poleg tega pa tudi Vukova bojevitost in žilavost, vera v pravilnost početja, da ni odnehal pred nobeno osebno ali družbeno avtoriteto, ne pred cerkvenimi oblastmi ne pred učenimi nasprotniki. V teh bojih je napisal cele knjige člankov in pojasnil v obrambo svoje zamisli. Po dolgem in vztrajnem boju je njegova zdrava reforma prodrla in si osvojila vsa področja srbskega jezika.

Tudi Franc Metelko je imel isti cilj pred očmi, po spodbudi istega Kopitarja: postaviti knjižno slovenščino na osnovo živega ljudskega govora proti zgodovinski obliki 16. stoletja. Kaj ga je nagnilo do te misli? Predvsem tako imenovana moderna vokalna redukcija, ki je izkopala globok razloček med obema oblikama jezika. Zato se mu je zdelo potrebno, da oskrbi slovenščini, njenemu glasovnemu ustroju primerne črke in postavi za podlago zapisovanja sodobni ljudski govor. V tem je podobnost z Vukom kar skoraj popolna.

Vendar je Metelko postavil svoj namen še nekoliko više: ljudski jezik je treba vendarle prečistiti in otrebiti tujk in prostaštva, torej bi pisali olikan ljudski jezik. Toda Metelko je bil preveč slovnično šolan, da bi bil mogel po Vukovem zgledu zapisovati katerikoli dejanski ljudski govor, ne da bi bil posegel vanj s svojim jezikoslovnim čutom, da bi ne bil kljub načelu ostal na pol pota. Že pri moderni vokalni redukciji se je omejil le na pisanje polglasnika (ə) namesto nepoudarjenih *i*, *u* in *e* (iz jata), pa še to ne povsod, ne pa tudi na opuščanje teh samoglasnikov zlasti v koncih besed; saj nam pogosto apostrofiranje v tedanjih pesmih vendarle dokazuje, da jih tudi tedaj že niso več izgovarjali. Tradicija mu je bila toliko v krvi, da si ni upal po dejanskem ljudskem govoru pisati *u* ali *v* namesto trdega *l*, čeprav sam v slovnici (str. 6 sl.) natančno razlaga, kako se izgovarja n. pr. *-l* v zvezi s samoglasnikom pred njim v opisnem deležniku za m. sp.: *bráu*, *skáuou*, *péu*, *tərpəu* ali *tərpù*, *živeu* in *živu*, *nésu*, *reku*, *gnūu*, *vidu*, *obūu*, *uməru* in sredi besede: *douu*, *poūu*, in vendar vse to piše po tradiciji etimološko: *-al*, *-el*, *-əl*, *-il*, *-ul*, *-ərl*, *-ol* itd. Kot nekakšno opravičilo za to pa bereš po vseh teh navodilih na str. 7: »Tujcem, ki se učé tega jezika, bi bilo svetovati, naj ta *l*, ki ga večkrat pišemo samo zaradi ozira na slovnico, izgovarjajo zmeraj čisto s spredaj stoječim samoglasnikom vred; potem jim bodo zgornja pravila nepotrebna in imajo poleg drugih Slovanov na svoji strani tudi nekaj Dolenjcev, kakor prebivalce okoli Šentjanža, Šentvida, Stične itd., ki ta *l* izgovarjajo zmeraj čisto.« Kako je sam učil in govoril v šoli, bi se dalo uganiti pač po tem, da tak izgovor kot olajšavo priporoča samo tujcem, vendar bo iz lažnosti tudi domač človek segel po njem. To ni edina nedoslednost v njegovi reformi, tradiciji je še tu in tam ustregel. Zlasti

pa mu je manjkalo tega, kar je bilo pri Vuku tako izrazito: ni se oprl na čisto določeno dejansko govorico, marveč je sprejel osnovo, ki jo je izdelala knjižna tradicija dolenske osnove, popravljene (po Kopitarjevi slovnici) z gorenjskim vokalizmom za *é* in *ó* namesto *ěj* in *u*, prav kakor z *-o* namesto *-u* (*dobru vinu* — *dobro vino*). In še ene stvari mu je manjkalo: ljudskega slovstva, ki bi bil nanj oprl slovnico; ko bi bil slovnici dodal močno zbirko ljudskih pesmi in pripovedk, kakor jih je izdal Vuk, bi bil uspeh vse drugačen kakor ob njegovi prireditvi basni v slovnici.

Za ta jezik je po Kopitarjevi davni želji priredil črkopis, ki pa je bil mnogo manj srečen kakor Vukov, ker je mešal cirilska znamenja v latinico, in si je s temi črkami bolj škodoval kakor svoji jezikovni reformi pomagal do uspeha. Nesreča je, da se je ves boj izrodil samo ali vsaj pretežno v boj za črke, medtem ko pravega namena, ki je do tega vodil v reformi nihče ni prav videl, če izvezemo Prešerna in Čopa, toda ta dva sta šlo odklanjala predvsem zaradi vsebinske in nazorske strani, ker je bil njun pogled na slovstvo in narodne potrebe drugačen od Metelkovega in njegovih. Zakaj se je ob črkopisu vnel tak strupen boj, ki je slednjič pokopal vso jezikovno šolo, nam postane na mah jasno, če pogledamo, kako je z njim globoko posegel v glasovne osnove knjižnega jezika 16. stoletja in v kakšnem razmerju je ta poseg do današnjega samoglasniškega sistema v knjižnem jeziku.

Iz števil in še jasneje iz ponazorila v risbi so dobro vidne razlike v samoglasniškem ustroju našega knjižnega jezika v teh treh dobah. (Črtkana polja pomenijo nepoudarjene, črna pa poudarjene primere.) Vendar naj pojasnim nekatere posebnosti tudi z besedo.

Kdo se bo začudil, zakaj je pri Dalmatinu *a* toliko slabše zastopan kakor pri drugih dveh. Pomisliti je treba, da so v 16. stoletju govorili in pisali mnogokrat *e* namesto kasnejšega *a*, n. pr. veznik *de* za današnji *da*, *de* piše tudi še Metelko in njegova šola; *da* je prišel v naš knjižni jezik z »novimi oblikami« v petdesetih letih preteklega stoletja; *rez-* za kasnejši *raz-*, *nove vrata* itd. Metelkovci pa so pisali končnico *-am*, *-ama* namesto prejšnje in kasnejše *-om*, *-oma*. Temu primerno je zrasel nepoudarjeni (široki) *e* pri Dalmatinu; da ni zrasel tudi pri metelkovcih, je vzrok redukcija v končnicah *-ega*, *-emu*, *-em* v *-əga*, *-əmu* in *-əm* itd. Nepoudarjeni (široki) *o* je pri Dalmatinu šibkejši v primeri z današnjim knjižnim jezikom, ker so tedaj pisali in govorili zelo pogostno nepoudarjeno končnico *-o* v srednjem spolu in prislovu kot *-u*. Zato je pa *u* tako močan pri Dalmatinu v primeri z drugima dvema; da je močnejši tudi *ú*, je razumljivo zaradi dolgo poudarjenega *ó* (*taku*, *gospud* itd.), ki so ga tedaj govorili in pisali z *u*; zato je pa toliko šibkejši poudarjeni *ó*.

Najbolj preseneča seveda nesorazmerno močno zastopstvo *ə* pri metelkovcih v primeri z drugima dvema. Od kod tolikšno število *ə*? Kar pogledjmo pod *i*! Med skoraj enako močnima stebroma Dalmatinove in današnje slovenščine zija prepad skoraj do polovice; to je en vir. Druga imamo nekaj pri *e*, nekaj pri *u*, nekaj pa je tudi čisto novega, n. pr. v zvezi s predlogi, kakor *və*, *sə* in *zə*. Ob takem razmerju nam postane tudi jasno, zakaj so črkopisu vzdeli ime krevljica, ko je pa ta polomljeni znak za *ə* tako močno zastopan. Hkrati pa nam risba jasno kaže, kako se živi govor že sto let otepa nepoudarjenega *i*, ki mu je težko izgovorljiv.

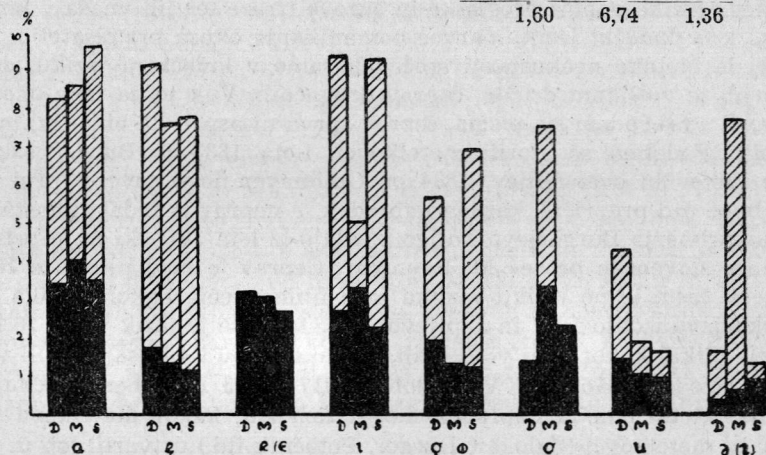
Ta samoglasniški premik v pisani podobi knjižnega jezika je na videz sicer močan poseg v glasovni stroj, toda dejansko se je le približal akustični podobi resničnega govora. Prizadeta pa je bila podoba knjižne slovenščine, kakršna je živela v duševnosti tedanjega slovenskega izobraženca, pa naj je bila nova podoba še bolj v skladu z dejansko slušno podobo; to so psihološke sile tradicije, zaradi katere tudi najuglednejši jezikoslovci in ustanove z vso avtoriteto niso uspeli s kakršnim koli poskusom temeljitejše pravopisne reforme v zahodnih evropskih jezikih z zgodovinskim pravopisom. Zakaj pa je uspel Vuk? Zato, ker pri njem reforma pravopisa ni bila tako očitna in je svoj pravopis uporabil za tako rekoč *nov* jezik, saj je bila njegova jezikovna reforma vidna predvsem v besedju in oblikovju. Pri nas pa je besedna in oblikovna stran v jeziku ostala v jedru ista in se je spremenila predvsem glasovna podoba zaradi samoglasniške krčitve, ki je nastopila v jeziku po 16. stoletju. V besedju in oblikovju je pri nas opravil Vukovo delo — poslušanje in zapisovanje jezika v ustih preprostega človeka — že Trubar; Metelko ga je skušal le dopolniti in uskladiti s sočasnim ljudskim jezikom, razlika je bila premajhna, da bi se bila reforma zdela upravičena.

Da tak samoglasniški premik pomeni občuten poseg v podobo jezika, je dobro čutil Matija Čop. Spotaknil se je zlasti ob *ə*, češ da moti blagoglasnost jezika in da se je pred tujci »pri branju kranjščine po možnosti izognil polglasniku in tedaj je ugajala« (M. Čop, Izbr. delo 67). Polglasnik sam na sebi blagoglasnosti ne kviri, saj ima n. pr. francoščina visok odstotek polglasnika (*e muet* ali *caduc*), pa ji zato nihče ne očita neblagoglasnosti. Vsekakor pa je *ə* v izgovoru mnogo gibljivejši kakor drugi samoglasniki, tako da po glasovnem okolju izginja ali se oglašja, n. pr. pri zvočnikih (*r, l, m, n*). Kakor Čop sicer ni bil zadovoljen z novimi črkami, bi se bil z njimi še sprijaznil, ko bi ne bil novi samoglasniški sistem prizadel celotne jezikovne podobe in razodeval težnje, da se nasloni v celoti na kmečkega človeka in njegov jezik. Zato sta se Čop in Prešeren lotila Metelkove reforme v celoti in jo odklonila, staj sta odklanjala tudi umetnostno gledanje Metelkovega in Kopitarjevega kroga.

Kaj sta ji očitala (Čop v *Discacciamentu*, Prešeren v *Novi pisariji*)? Predvsem ravno to, da stavi temelje jezika na jezik kmeta, ki naj bi bil edini vir čiste slovenščine. Metelko je zasledoval dva namena: 1. nasloniti se na resnično govorjeni ljudski jezik, ker je samo tak organska celota; ker slovensko govorečega meščanstva in izobražencev ni bilo, se je moral nasloniti pač na tisto edino slovensko okolje, ki smo ga imeli — na kmečko vas in podeželje; to je storil tudi Vuk; 2. pa je hotel ta jezik čistiti, posnažiti iz njega zlasti vse spačene tujke; tega Vuk ni storil in je sprejemal sprva v jezik tudi turcizme itd. Čop in Prešeren sta Metelku in njegovi šoli zamerila prvo in drugo, češ da tak jezik ni uporaben v umetnosti in znanosti, da je treba jeziku ustvariti »višji slog«, ne pa da »kmečko govorico, kakršna je, čim natančneje« prenašajo v knjigo (Čop r. t. 51). Če toži, da slovenski izobraženec ne more napisati niti navadnega pisma v »olikanem slogu« (r. t. 50), bo to za tedanje laiške izobražence verjetno res; ni pa res, da bi bil temu kriv tedanji knjižni jezik ali celo Metelkova šola, marveč izobraženci sami, ker niso slovensko pisali. Jezik Metelkove šole je bil tedaj toliko olikan, da je bil čisto

	D	M	S
a	4,89	4,62	6,20
á	3,43	4,05	3,50
	8,32	8,67	9,70
e	7,53	6,31	6,66
ê	1,71	1,33	1,14
	9,24	7,64	7,80
é	3,18	3,05	2,60
i	6,82	1,79	6,20
í	2,60	3,24	3,20
	9,42	5,03	9,40

	D	M	S
ô	1,83	1,27	1,20
o	3,87		5,74
	5,70	1,27	6,94
o		5,32	
ó	1,39	2,33	2,37
	1,39	7,65	2,37
u	2,84	0,88	0,73
ú	1,47	1,—	0,92
	4,31	1,88	1,65
ə	1,22	6,18	0,88
ə	0,38	0,56	0,48
	1,60	6,74	1,36

Preglednica z diagramom o pogostnosti samoglasnikov je narejena za 16. stoletje po Dalmatinovi Bibliji (D) in se opira nekako na 500 glasov; za Metelkov (M) vokalizem sem vzel besedila: 1. iz basni na koncu slovnice, 2. iz Potočnikovih Svete písma in 3. iz Burgerjevih prevodov Pomoč v sila in Sréca dôbréga uka (1832) — skupaj nekaj nad 6000 glasov. Sodobno slovenščino (S) sem analiziral po besedilih sodobnih pisateljev in pa Levstikovega Krpana, skupaj nekaj nad 20.000 glasov. Za analizo sem seveda moral najti skupno podlago, ker bi sicer primerjava ne bila pravilna. Zato sem n. pr. samoglasni r, ki ga danes pišemo in psihološko čutimo kot en glas razdvojil v ə in soglasni r, kakor so ga pisali do 1852 in seveda tudi govorili vsi slovenski pisatelji osrednje pokrajine, kar je edino dosledno. Podobno sem štel tudi l in j, n in j kot dva glasova. Metelku je tu sicer storjena krivica, ker je predpisal in tudi črkovno zahteval enojen topljeni l' in ú po francoskem in italijanskem načinu izgovarjave. Nasprotno pa sem Dalmatinov ej bral za enoten glas, saj ga tudi sam skoraj enako pogosto piše z é, torej je čutil, da je ej le dolenjska izgovarjava. Metelko je vpeljal nove črke za tri samoglasnike: za naš ozki dolgi é (e), široki ô (ə) in polglasnik ə (ə); zaradi lažjega tiska bom tu uporabljal é, ô in ə. — Metelko je uporabljal é po veliki večini res samo v dolgo poudarjenih zlogih z ozkim e, le redko v nepoudarjenih zlogih, n. pr. v slovnici *trébəh*, *trébúha*. Nasprotno pa je pod ozki ô, ki ga piše z navadno črko, uvrstil sam in njegovi učenci tudi nepoudarjeni o; to utemeljuje s tem, da so ga véasih pisali z u, n. pr. *dobru vinu*; danes nam ta o velja za širok ali srednji o. V preglednici in diagramu sem ta glas vnesel po pisavi metelkovcev med ozke o. Pod široki ô Metelko sam šteje poleg dolgo poudarjenega tudi kratko poudarjenega (*vòl*, *kòl*), medtem ko n. pr. Burger kratko poudarjene šteje — sodeč po pisavi — med ozke o, n. pr. *zàlò*.

dostojno izrazilo tudi duhovni vsebini in umetniškim potrebam. Mar ni jezik Prešernove pesmi vzet iz kmečkega jezika pesnikovega rojstnega kraja, če izvozamo tistih nekaj primesi (mitologije itd.), kar mu je dala šolska izobrazba? Mar je njegov jezik vzet iz kakšnega olikanega okolja tedanjih slovenskih izobražencev? Lahko rečemo, da se je proza tedanjih metelkovcev (bodi v nabožnih knjigah ali prevodih) prav tako odlikovala na svojem področju. Če slovenski izobraženec tedaj ni mogel napisati navadnega pisma v olikanem slogu, si je bil kriv sam, saj Čop sam priznava, ko pravi, da »hrvaški izobraženci svoje narečje pogosteje govoré in pišejo ko naši« (r. t. 50). Prešeren sam je dokazal, da ima jezik »kozarjev in pastirjev« (Vuku so to še mnogo huje očitali in bolj upravičeno!) v sebi vse prvine za plemeniti pesniški izraz. Če pa kdo iz kmečkega jezika pobira prostaške in surove izraze ter jih vnaša v knjigo, ni tega kriv kmečki jezik, marveč pomanjkanje okusa pri pisatelju; tudi ni res, da bi take neokusnosti srečevali samo v kmečkem jeziku, dobro toliko jih je v olikani družbi, čeprav drugačnih. Vuk je na take ugovore odgovoril s prevodom sv. pisma, čeprav sprva ni uspel, da bi ga bil mogel natisniti. Podobno so storili metelkovci. Leta 1833 je Burger oskrbel izdajo Listov in evangelijev, 1834 pa Gollmayer novo zavezo (prvi del). Kdor bi se rad prepričal, kakšen napredek je napravila tedaj slovenščina, naj kar primerja Burgerjevo knjigo z izdajo iz leta 1817, ki jo je priredil sam »oče slovenske proze« M. Ravnikar. Čeprav je med njima le 16 let razlike v času, je po jeziku razlika med njima večja kakor razlika med Ravnikarjevo izdajo 1817 in Japljevo 1787; torej se je jezik v teh 16 letih močneje olikal kakor prej v 30 letih, in kakšnih 30 letih, saj so bili vmes Linhart, Vodnik, Kopitar! V razdobju 1817—1833 ni nobenega drugega činitelja, ki bi nam ta napredek mogel razložiti, kakor Metelkova šola. Kakor so metelkovci (Zalokar, Burger, Potočnik itd.) ustvarili lep in vsebini primeren jezik na verskem področju, bi ga bili drugi izobraženci lahko ustvarili tudi na drugih področjih iz istih prvin ljudskega jezika, samo lotiti bi se bilo treba tega dela. Saj o tem jeziku Čop sam priznava, da je po čistosti včasih celo boljši kakor jezik Kr. Čbelice (r. t. 50).

Metelko sam ni bil bojevita narava. Medtem ko je Vuk v boju za svojo reformo napisal kar štiri knjige bojevitih člankov in razprav, ni Metelko nikoli s polnim imenom nastopil v obrambo svoje reforme, nastopali so njegovi učenci. Pa ne, da bi o pravilnosti svojih reform ne bil prepričan; saj mu ni bilo toliko do črk, kolikor do domačnosti in izlikanosti ljudskega jezika. Zadnja beseda, ki jo je spregovoril s prevajanjem dela sv. pisma in sodelovanjem pri Wolfovi izdaji 1856—1860, je bila: sprejem gajice, toda odklonitev »novih oblik«, ker je v teh videl odklik od žive ljudske govornice v osrednjih narečjih, na katerih sloni naš knjižni jezik. Zdi se, kakor da je hotel poudariti načelo, na kakršno so se postavili Srbi in Hrvati pri omenjenem knjižnem dogovoru v prvi točki: da ne gre iz mešanice narečij ustvarjati nekaj novega, da je marveč bolje izmed narečij izbrati eno, da se povzdigne v knjižni jezik.

Bilo je usodno, da sta se tedaj spoprijela v slovenskem središču dve skupini, ki sta vsaka na svojem področju ustvarjali odličen knjižni jezik, ki je imel korenine v resničnem govoru na določenem ozemlju. Ko bi bili kljub nazorskim razlikam in različnemu pojmovanju umetnosti delali

skupno za jezikovno razširitev še na druga področja in bi pritegnili kar največ delavcev v živahno literarno delo, bi bili v desetletju abecedne vojske lahko postavili knjižni slovenščini tako trdne in široke temelje, da bi se bila zbrala okoli nje vsa tedaj razbita in razcepljena Slovenija. Tako pa je Kr. Čbelica v tem boju zamrla, metelkovci pa so po prepovedi metelčice tudi znatno opustili svojo delavnost. Tako je desetletje do Novic prazno sorazmerno z rastjo okoli 1830. Začetne Novice so nastopile z znatno slabšim jezikom, kakor bi ga smeli pričakovati po prozi ok. 1830. Metelkova šola je izgubila mnogo vpliva, ilirska struja pa se je krepila, čeprav se je zdelo, da je že premagana.

Tako smo v času, ko je Karadžić prvič izdal »Vukov evangelij«, dobili Majarjeva »Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje in obče-slavenski jezik« (1848). Stopili smo na tisto pot, ki nam jo v politično kulturnem pogledu podaja Prijatelj v Borbi za individualnost slovenskega jezika, v jezikovnem pa premalo znana, da ne rečem skoraj pozabljena, pa še zmeraj nepogrešljiva zgodovinska razprava »Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev Pravopis«. Kako nestvarna je bila misel, da je z umetnim krparjenjem mogoče ustvariti kak književni jezik, bi bili morali spoznati že iz knjižnega dogovora med Srbi in Hrvati, ki so bili pri tem zelo stvarni in so bili daleč od tega, da bi se spuščali v kakšno umetno stapljanje s kakim drugim jezikom. Za nas je bilo tedaj stvarno samo dvoje: sprejeti hrvaški ali srbski jezik, kakor so ga določili na Dunaju, ali pa napraviti slovenski dogovor za domač knjižni jezik na živem slovenskem narečju; kolikor je jezik krenil kasneje proč od te stvarne poti, toliko — se zdi — nas danes tepejo nasledki, da nam je knjižni jezik pretog, premalo živ in zato včasih težko uporaben.

Ivan Kolar

LITERARNI SPREHOD PO LJUBLJANI

V ŠEMPETRSKO PREDMESTJE IN VODMAT

Od Prešernovega trga proti vzhodu se vleče na levem bregu Ljubljance pisana vrsta tesno zgnetenih, večinoma starih, majhnih hiš, del mesta, imenovan do našega stoletja šentpetersko predmestje. To je bilo naselje strojarjev, usnarjev in mesarjev. Glavna cesta skozenj se je sprva imenovala Mesarska, potem Zaloška, po letu 1876 Sv. Petra, zdaj pa *Trubarjeva*. Ob Ljubljanci je *Petkovškovo nabrežje* (prej Sv. Petra nasip).

Ob Trubarjevi cesti št. 5 je hotel »Soča«, po prvi vojni v navdušenju za Wilsonovih 14 točk o samoodločbi narodov imenovan hotel »Wilson«; v avstrijski dobi je nosil ime »Pri avstrijskem cesarju«. (Gostilne in hoteli so si nekdanj sploh radi nadevali bleščeča »cesarska« imena; še zdaj je na Ježici »Ruski car«, ohranjen izza kongresa v letu 1821.) Tu v hotelski gostilni pri »avstrijskem« se je v *Levstikovi* družbi rada shajala literarna družba, dokler se niso preselili k »Permetu« (v Špitalski ulici 7). Dr. Ivan Tavčar pripoveduje v »Obiskih« Izidorja Cankarja s krepko